

En gra vist

ULUSLARARASI İSTANBUL BASKIRESİM ETKİNLİKLERİ

BİLDİRİ KİTABI *PROCEEDING BOOK*

INTERNATIONAL ISTANBUL PRINTMAKING ACTIVITIES

T.C. BAŞBAKANLIK
YURTDIŞI TÜRKLER
Vİ AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI

Engravist' hakkında

Doç. Dr. Lütfü KAPLANOĞLU

ENGRAVİST Organizasyon Kurul Başkanı

Mağara dönemiyle başlatılan insanlık tarihi, resim ve baskiresim sanatının başlangıcını da oluşturmaktadır. Yazının başlangıcından önce kullanılan baskiresim sanatı, dünyanın her yerinde ortak bir dil olarak kabul edilmektedir.

Püskürtme yöntemiyle şablon baskı, boyalı ellerin bir yüzeye aktarılmasıyla yüksek baskı gravür, çukurdaki boyaların bir yüzeye aktarılmasıyla ise çukur baskı gravür sanatı tarih içinde çeşitli evre ve yöntemler geçirerek günümüze kadar gelmiştir.

Güzelliği, Kültürel geçmişi ve üzerinde kurulmuş medeniyetlerle sürekli adından söz ettiren İstanbul, önce kitap sanatlarında görülen tahra basma gravürleriyle, sonradan özellikle 19. ve 20. Yüzyılda merak ve cazibe merkezi olması sebebiyle birçok sanatçıya ilham kaynağı olmuştur.

Osmanlı toprakları ve kültürüne olan merak Anadolu'nun hemen hemen her şehrinin gravür baskılarının yapılmasına sebep olurken; İstanbul'un güzelliği, ihtişamı bu detaylı betimlemelerden fazlaca nasiplenmiştir.

Gravür konusundaki geçmişe dayalı bir altyapısı olan İstanbul'un Osmanlı Devleti'nden sonra yapılan gravür eserlerinde azalma görülmektedir. Sanat fakültelerinde var olan atölye imkanlarının özel atölyelerde olma olasılığının az olması gibi birçok nedenle İstanbul'a ait yani gravürlerin çok az üretilmesi, önce Uluslararası İstanbul Gravürleri Çalıştayı ve sergisini ortaya çıkarmış, buna ilaveten aynı konu başlığı ile geçmişten günümüze İstanbul gravürleri konulu bildirili bir sempozyum fikrinin gerçekleşmesine sebep olmuştur.

"İstanbul" temalı Uluslararası Engravist Gravür Çalıştayı ve Sergisi, Türkiye, Balkanlar ve diğer akraba topluluklar arasında gerçekleştirilen ve özellikle günümüz İstanbul gravürlerinin üretilmesini sağlamak amacıyla Uluslararası 'Engravist' İstanbul Baskiresim Etkinlikleri olarak 28 Şubat-4 Mart 2016 tarihlerinde

İstanbul'da Yıldız Teknik Üniversitesi Baskiresim atölyelerinde gerçekleştirilmiştir.

Etkinlik, İngilizce engraving ve İstanbul'un ilk üç harfi bir araya getirilerek oluşturulan ENGRAVİST markasıyla yapılan baskı resim etkinliğimiz, kapsam ve eylem olarak Türkiye'de bir ilk olma özelliğini barındırmaktadır.

Birleştirici, eğitici, öğretici, güzelleştirici, diyalog kurucu, yardımlaşmaya açık ve çoğaltılabilme özelliğine sahip olan gravür sanatının İstanbul'un kendine has güzelliğinin bir araya getirilmesi şüphesiz hem eğitim bakımından, hem sanatsal, hem kültürel bakımdan birçok önemli açığın kapanmasına katkıda bulunmuştur.

Desteklenmesi halinde gelenekselleştirilmesini planladığımız bu etkinliğin zaman zaman genel, zaman zaman odaklanmış teknikler üzerinden tekrarlanması düşünülen bu etkinliklerin bienallere, trianellere, festivallere ve uluslararası etkinliklere dönüştürülmesi hedeflerimiz arasındadır.

Organizasyon Komitesi

Engravist 2016

Sempozyum Onursal Başkanı: Rektör Prof. Dr. İsmail Yüksek

Sempozyum Başkanı: Dekan Prof. Dr. Turan Sağer

Organizasyon Kurul Başkanı: Doç.Dr. Lütfü Kaplanoğlu

Organizasyon Kurul Başkan Yardımcısı: Öğr. Gör. Mehmet İlhan

Bilim Kurulu

Prof.Dr. Melihat Tüzün Namık Kemal Üniversitesi

Doç.Dr. Nedret Yaşar Kemerburgaz Üniversitesi

Doç.Dr. Lütfü Kaplanoğlu Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Musa Köksal Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Yrd.Doç.Dr. Mehmet Nuhuğlu Yıldız Teknik Üniversitesi

Yrd.Doç.Dr. Mehmet Emin Kahraman Yıldız Teknik Üniversitesi

Yrd.Doç. Salih Denli Kemerburgaz Üniversitesi

Prof.Safet Spahiu Tetova Devlet Üniversitesi, Makedonya

Prof.Nafi Jashari Tetova Devlet Üniversitesi, Makedonya

Prof. Nehat Beqiri Tetova Devlet Üniversitesi, Makedonya

Doç.Dr. Kenan Zekic Uluslararası Saraybosna Üniversitesi, Bosna Hersek

Doç.Peno Penev St Cyril and St Methodius University of Veliko Tırnovo, Bulgaristan

Sempozyum Düzenleme ve Yayın Kurulu

Yrd.Doç.Dr. Mehmet Nuhuğlu Yıldız Teknik Üniversitesi

Yrd.Doç.Dr. Mehmet Emin Kahraman Yıldız Teknik Üniversitesi

Yrd.Doç. İsmail Tetikçi Uludağ Üniversitesi

Yrd.Doç. Ali Kılıç Kemerburgaz Üniversitesi

Öğr.Gör. Mehmet İlhan Yıldız Teknik Üniversitesi

Öğr.Gör. Zeynep Özge Kalyoncu Plato Meslek Yüksek Okulu

Arş.Gör. Çağatay Bilsel Yıldız Teknik Üniversitesi

Arş.Gör. Nur Cemelelioğlu Altın Yıldız Teknik Üniversitesi

Arş.Gör. Nesli Gül Yıldız Teknik Üniversitesi

Arş.Gör. Tuğba Renkçi Taştan Yıldız Teknik Üniversitesi

Arş.Gör. Bahadır Uçan Yıldız Teknik Üniversitesi

Öğr.Gör. Murat Toprak Yıldız Teknik Üniversitesi

Öğr. Gör. Ahmet Ziya Sandıkçioğlu Basın Koordinatörü

Çalıştay Düzenleme Kurulu

Öğr.Gör. Emrah Günay
Öğr.Gör. Burak Satar
Arş.Gör. Tuğba Renkçi Taştan
Arş.Gör. Nur Cemelelioğlu Altın
Arş.Gör. Çağatay Bilsel
Arş.Gör. Nesli Gül

Sergi Seçici Kurul

Prof.Dr. Melihat Tüzün
Doç.Dr. Nedret Yaşar
Doç.Dr. Lütfü Kaplanoğlu
Yrd.Doç.Dr. Mehmet Emin Kahraman
Yrd.Doç. İsmail Tetikçi
Öğr.Gör. Emrah Günay
YTB Temsilcisi

Sergi Düzenleme Kurulu

Öğr.Gör. Emrah Günay
Öğr.Gör. Ahmet Dolunay
Arş.Gör. Tuğba Renkçi Taştan
Arş.Gör. Serpil Akdağlı
Arş.Gör. Çağatay Bilsel

Editör

Yrd.Doç.Dr. Mehmet Nuhuğlu

Yapım

Tablet İletişim
www.tabletiletisim.com

Basım

Haziran 2016, İstanbul
Tor Ofset

ISBN

978-975-17-0000-1

© Tüm hakları saklıdır. İzinsiz kopyalanamaz.

BİLDİRİLER PROCEEDINGS

Prof. Dr. Ahmet Şinasi İŞLER , “Tarihsel Süreç İçinde Avrupa’da Basılan Kitap ve Haritalarda Ağaçbaskı, Metal Gravür ve Taşbaskı Tekniği İle Çoğaltılan Panoramik İstanbul İllüstrasyonlarından Örnekler” <i>“The Examples from Panoramic Istanbul Illustrations with Replicated Printed Books and Maps in Wood Printing, Metal Engraving and Lithography Technique in The Historical Process in Europe”</i>	08
Arş. Gör. Bahadır UÇAN , “Gravürler Üzerinden İstanbul Efsaneleri” <i>“Istanbul Legends Via Engravings”</i>	28
Bora FER , “19. Yüzyıl İstanbul Gravürlerinde Toplu Taşıma ve Gündelik Hayat” <i>“Public Transportation and Everyday Life in 19th Century Istanbul Engravings”</i>	34
Arş. Gör. Ceren ÇALIŞKAN , “Osmanlı Dönemi Seyahatname ve Gravürlerinde Julia Pardoe ve William Henry Bartlett’in İzlenimleri” <i>“Julia Pardoe and William Henry Bartlett’s Impressions on the travel book and engraving in the Ottoman Period”</i>	42
Çağatay BİLSEL , “19. Yüzyılda Türkiye’ye Gelen Yabancı Sanatçıların Gözünden İstanbul Görünümleri, Dönemin Yaşamı, Giyim Ve Kuşamını Tanıtan Gravürler İncelenmesi” <i>“The Examination of Engravings on the Istanbul views, life period, clothing and finery from eyes of foreign artists arriving to Turkey on 19th century”</i>	54
Öğr. Gör. Emrah GÜNAY , “Haydarpaşa Garı’nın Kent Belleğindeki Yeri” <i>“Haydarpaşa Train Station In The Memories Of The City”</i>	70
Öğr. Gör. Erkan ÇIÇEK, Öğr. Gör. Ahmet DOLUNAY , “İstanbul’un 19. Yüzyılında Gravürlerle Yaşam Sahneleri” <i>“The Living Scenes of Istanbul with Ingravings in the 19th Century”</i>	76
Doç. Güldane ARAZ AY , “Görünümler ve Ötesi” <i>“Behind The Images”</i>	82
Arş. Gör. Gülderen GÖRENEK BEYAZ , “Devrim Erbil’in Sanatı ve İstanbul Temalı Gravürleri” <i>“Devrim Erbil’s Art and Istanbul Themed Engraving”</i>	88
Doktora Öğrencisi Hatice KARADOĞAN , “Geçmişten Günümüze Gravür Tekniğinin Resim Sanatında Yeri ve İstanbul Gravürleri” <i>“Until Nowadays The Situation of Engraving Technic in the Paint Art and The Engraving of Istanbul”</i>	96
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin KAHRAMAN, Öğr. Gör. İsmail Erim GÜLAÇTI , “İstanbul Temalı Gravür Çalışmalarında Ekslibris Örnekleri” <i>“The Exlibris Examples on the Istanbul Themed Engravings Workigns”</i>	112
Yrd. Doç. Dr. Mehmet NUHOĞLU, Celal ESER , “Sanayi- Nefise Mektebi Hâkk (Gravür) Hocası Mösyö Napier’nin Servet-i Fünun Dergisindeki Gravürleri” <i>“The Fine Arts School Teacher Engraving Napier’s Gravures in The Journal of Servet-i Funun”</i>	122
Doç. Dr. M. Sinan NİYAZİOĞLU , “Tasvir Mi? Temsil Mi? 19. Yüzyıl İstanbul Gravürlerinde İkonografik Dil” <i>“The Description or The Represent? The Iconographic Language Istanbul Engravings in the 19th Century”</i>	128
Doktora Öğrencisi, Öğretmen, Müberra BÜLBÜL , “18. ve 19. Yüzyıl Gravürlerinde İstanbul Hipodromu” <i>“Istanbul Hippodrome in The 18th and 19th Centuries Gravure”</i>	138
Okt. Necla TOSMUR , “Osmanlı Gravür Sanatında Harem Resimleri” <i>“The Harem Paintings on the Ottoman Engraving Art”</i>	148
Arş. Gör. Saliha Nesli GÜL , “Aliye Berger Gravürlerinde İstanbul’un İzleri” <i>“Influence of “Istanbul” at The Engravings of Aliye Berger”</i>	156
Nur CEMELELİOĞLU ALTIN , “Tarihin Görsel Sunumu: 15. ve 16. Yüzyıl İstanbul Haritaları” <i>“The Visual Presentation of History: 15th and 16th Century Istanbul Maps”</i>	164
Öğr. Gör. Özlem ERZURUMLU JORAYEV, Doç. Dr. Lütfü KAPLANOĞLU , “William Henry Bartlett’in İstanbul Gravürlerinde Giyim Kuşam” <i>“The Clothing and Finery on The William Bartlett’s Istanbul Engravings”</i>	172

BİLDİRİLER PROCEEDINGS

Doktora Programı Özlem VARGÜN , “İstanbul Haliç Gravürlerinde Kentin Anlam Haritaları” <i>“The Meaning Maps of The Urban on the Istanbul Golden Horn Engravings”</i>	184
Yrd. Doç. Salih DENLİ , “İstanbul Gravürleri Ve Oryantal (Doğulu) Göstergeler” <i>“The Istanbul Engraving And Oriental (Eastern) Signs”</i>	192
Doç. Dr. Seza SİNANLAR USLU , “Gravürlerle Bir Meydanın Öyküsü” <i>“The Story of a Square with The Engravings”</i>	198
Yrd. Doç. Sezin TÜRK KAYA, Arş. Gör. Şerife ŞEN , “Ahmet Şinasi İŞLER’in Gravürlerinde İstanbul Yorumları” <i>“The Istanbul Comments on The Ahmet Şinasi İŞLER’s Engraving Works”</i>	204
Arş. Gör. Tuğba RENKÇİ TAŞTAN , “Resam Melchior Lorck’un İstanbul Temalı Baskiresimleri” <i>“The Painter Melchior Lorck’s Istanbul Themed Printingpictures”</i>	210
Ubeydullah BİNOL , “19. Yüzyıl İstanbul Gravürlerinde Kent Konutları” <i>“The Urban Houses in The Istanbul Engravings on The 19th Century”</i>	216
Yrd. Doç. Umut GERMEÇ , “Çağdaş İstanbul Gravürleri” <i>“The Contemporary Istanbul Engravings”</i>	222
Öğr. Gör. Volkan YAVUZ , “Pietercoecke Van Aelst Gravürlerinde İstanbul” <i>“Istanbul In The Engravings Of Pieter Coecke Van Aelst”</i>	236
Prof. Dr. Üzlifat ÖZGÜMÜŞ, Doç. Dr. Rabia ÖZAKIN, Öğr. Gör. Umut ÇELİK, Konservatör Serra KANYAK , “Gravürlerde Ayasofya” <i>“The Hagia Sophia in the Engravings”</i>	244
Öğr. Gör. Zeynep Özge KALYONCU , “Gravürlerde İstanbul’da Gündelik Yaşam; Boğaz’ın Güzellikleri Gravürleri Üzerine Bir Araştırma” <i>“The Daily Living in Istanbul Engravings; A Research on The Bosphorus’ Beauty Engravings”</i>	254

Aliye Berger Gravürlerinde "İstanbul"un İzleri

Influence of "İstanbul" at The Engravings of Aliye Berger

Arş. Gör. Saliha Nesli Gül

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, sngul@yildiz.edu.tr

ÖZET

Aliye Berger, Türkiye'de öncü gravür sanatçılarından biri olmasıyla bilinir. Gravür serüveni, Karl Berger'in ölümüyle hayata tutunma çabası olarak varolur. Gravürde sayısız eserler ortaya koymuş bir sanatçıdır. Eserleri, dışavurumcu ve lirik bir anlatıma sahiptir.

Çalışmanın amacı, Berger'in hayatı ve sanatı ekseninde İstanbul'u konu alan gravürlerini; kompozisyon, ışık-gölge, siyah-beyaz, açık-koyu ilişkisi içinde ele alarak, şehrin gravüre konu olan mekanlarının anlatım dilini değerlendirmektir. Bu çalışmada, öncelikle sanatçının hayat ve sanatına dair bilgi verilmiş, İstanbul'u konu alan gravürleri derlenmiş, devamında İstanbul'da ele alınan mekanlar ve üslupsal yönleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aliye Berger, İstanbul, Gravür, Türk Resim Sanatı

ABSTRACT

Aliye Berger is known as one of the pioneer engravers in Turkey. Artist's engraving adventure begins after Karl Berger's death to hold on to life. The artist has numerous engraving works. Works of Aliye Berger are expressionistic and lyrical.

The aim of study is to evaluate the expression of depicted sites in Aliye Berger's İstanbul themed engravings from the scope of her life and art in terms of composition, light and shadow, black and white, light and dark. Information is given about the artist's life and art, engraving about İstanbul are compiled and the engraved sites of İstanbul are analyzed from style aspect.

Keywords: Aliye Berger, İstanbul, Engraving, Turkish Painting.

1. GİRİŞ

Aliye Berger, ebebiyat, müzik ve resimle içiçe olan Şakir Paşa ailesinin altı çocuktan en küçüğü olarak 24 Aralık 1903 yılında Büyükkada'da dünyaya gelmiş ve 9 Eylül 1978 yılında Büyükkada'da ölmüştür. Fahrelnisa Zeid ablası ve Halikarnas Balıkcısı olarak bildiğimiz Cevat Şakir Kabaağaç ağabeyidir. Füreyya Koral, Şirin Devrim ve Nejat Devrim'in teyzesidir. Aliye Berger'in ailesi, Aliye'yi "Ailenin tatlı delisi" olarak tanımlamaktadır (Sönmez, 2005, 10).

Sanatçı genç yaşlarında Voltaire, Strindberg, Ibsen ve Dostoyevski gibi yazarlardan etkilenmiş, yazar olmak istemiş ve yazarlığın aksine resimden korkmuştur (Berger, 1980, 6).

Aliye Berger "Yaşamı/ Sanatı/ Yapıtları kitabında (1980, 6) resim ve yazarlıkla olan ilişkisini şöyle ifade etmektedir;

"...Yazıyordum. Bir yandan da, ablamın (Fahrünnisa Zeid) resim çalışmalarını izliyordum. Renklerden, biçimlerden oluşan bir dünya. Hem dış dünyayı yansıtan, hem de sanatçının kişiliğini... Demek duygular, (kimbilir belki düşünceler de) renklerle, çizgilerle, biçimlerle dile getirilebilirdi. Ama ben bundan korkuyordum. Yazarken, herkesin kullandığı sözcükler, sizindir. Ve onların ortak anlamları, başkalarının da onları kullanmaları size yardımcı olur. Oysa resimde, tüpten çıkan boya, kullanılmamış bir anlatım aracıdır. Çizgi zaten yoktur dış dünyada. Bunları düşünüp korkardım resimden bilemiyorum. Ama korkardım..."

Sanatçının ilk boyayla tanışması 17-18 yaşlarındadır ancak bu üzerine gitmediği bir mesele olarak kalmıştır. Macar virtüöz Karl Berger'den müzik eğitimi almıştır, bir süre sonra aşık olmuş ve 23 yıllık birliktelik sonunda evlenmişlerdir. Ancak evliliklerinden 6 ay

sonra Karl Berger kalp krizi geçirerek vefat etmiştir. Gravür uğraşı ise ileri yaşlarında eşi Karl Berger'in ölümünden sonra ablası Fahrünnisa Zeid'in desteğiyle hayata tutunma çabası olarak varolmuştur. Sanatçı, Londra'da ablasının yanına gitmiş, burada gravürle tanışmıştır ve hüzünlü anılarını metal plakalar üzerinde kazımıştır. John Buckland Wright'ın atölyesinde eğitim almıştır. Wright, Yeni Zelanda'da kendi kendini yetiştirmiş bir sanatçı olarak Londra ve Paris'te çalışmış özgün baskı alanında ismini duyurmuştur (Sönmez, 1994). Wright'ın atölyesinde resim ve heykel çalışmaları yapmıştır. Heykel'den ziyade gravür çalışmalarındaki başarılı uygulamaları, sanatçıyı gravüre yönlendirmiştir. Çeşitli desen ve yağlıboya çalışmaları da mevcuttur.

1951 yılında İstanbul'da 140 parça gravürden oluşan ilk kişisel sergisini açar. Sanat çevrelerinin dikkatini çeken bir sergi olmuştur. Ardından 1954 yılında, İstanbul'da yapılan Uluslararası Sanat Eleştirmenleri Toplantısı dolayısıyla, Yapı ve Kredi Bankası'nın düzenlediği resim yarışmasında "İstihsal" isimli çalışmasıyla birincilik ödülü verilir. Ödülün gravür alanında aktif olan bir sanatçıya verilmesi bir takım olumsuz eleştirilere sebep olmuştur (Berger, 1980, 106).

Aliye Berger, çağdaş türk resminin gelişimine katkısı olan sanatçılardan biridir. 1950'lerden başlayarak Aliye Berger, Cihat Burak, Yüksel Arslan gibi Akademi dışından gelen sanatçılar Akademi'de kabul gören anlayıştan farklı olarak ürettikleri çalışmalarla sanat ortamına yeni bakış açıları getirmişlerdir (Modern ve Ötesi: 1950-2000, 2007, 6). Türkiye'de modernizm açısından bir dönüm noktası yaşatan, kendi iç dünyalarına ve bireysel çıkışlarına yönelik anlatımlarını dönemin alışlagelmiş anlatım dilinin dışına taşıyarak aktaran sanatçılardan biri olarak yer etmiştir.

Çalışma kapsamında, sayısız gravür çalışması olan Aliye Berger'in hayatı ve sanatı ekseninde İstanbul temalı ve yeri belli olan gravürleri seçilmiş ve incelenmiştir. Sanatçı, her bir gravürünü kurgulamış olduğu kişiliğiyle ortaya koymaktadır. İstanbul ile ilişkili olmayan, tarihi ve yeri belirsiz gravürler çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Bu çalışma'da kullanılmış gravür görselleri Ara Güler tarafından fotoğraflanmış ve kitaplarda yer almıştır. Araştırma'da, Aliye Berger ile ilgili tezlerden, sanatçıyla yapılmış görüşmelerden, sergi kataloglarından, sergi broşürlerinden, hakkında çıkan kültür-sanat dergilerindeki makalelerden ve yer aldığı kitaplardan yararlanılmıştır.

2. TÜRKİYE'DE MODERNİZM EKSENİNDE ALİYE BERGER'İN KONUMU

Tanzimat döneminin Osmanlı modernleşmesiyle başlayıp Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemleriyle devam ederek gelişen Türk sanatı, bu süreçte Batılı sanat anlayışını benimsemiştir. Geçmişle bağını koparma, yeniyeye olan ilgi ve eleştiriye verdiği dikkat ile modernizm, modern bir hayat tarzının da oluşumuna işaret etmektedir. Ancak Türkiye'de yaşanan modernleşme süreci Batı'dan farklı bir şekilde gelişmiştir. Nilüfer Göle bu tarz bir modernleşmeyi, tüketime yönelik bir algıyla gerçekleştiğini, ulaşılmaması gereken ve öykünülen bir "muasır medeniyet seviyesi" olarak işlev gördüğünü ifade eder (Göle, 1998, 57-64). Dolayısıyla Türkiye'de sanatçı sadece Batılı anlayışta resim yaptığı için modern sayılmaktadır (Modern ve Ötesi: 1950-2000, 2007, 3).

Müstakiller ve "d" grubu ile başlayan İzlenimcilik karşıtı modern arayışların olduğu Cumhuriyet döneminin ilk yılları, Andre Lhote'un geometrik ve yapısalcı kompozisyon anlayışı Türkiye'deki sanatçılar tarafından benimsenmiştir. Bu doğrultuda, Cezanne resmine temellenen Lhote'nin Türk sanatının modernleşmesinde etkili isimlerden biri olduğu söylenmektedir (Modern ve Ötesi: 1950-2000, 2007, 5).

Devamında Türkiye sanat ortamı Picasso, Matisse, Leger gibi sanatçıları takip ederek modernizmi temellendirmiştir. Ancak akademik sanat anlayışının geç gelen kübizme yoğunlaşan ortamı, akademi dışı farklı anlatım dili oluşturan Aliye Berger, Cihat Burak ve Yüksel Arslan gibi sanatçıları tarafından aşılır. Berger gibi sanatçılar, iç dünyalarını, öznel bakış açılarını ve etraflarıyla olan ilişkilerini sanat üretimlerine aktarırlar.

1954, Türkiye'de modernizm ve soyut sanat açısından önemli bir tarih olarak karşımıza çıkmaktadır. En önemli figür Aliye Bergerdir. Şöyle ki; 1954 yılında Uluslararası Eleştirmenler Derneğinin (AICA) İstanbul'da yapılan kongresi nedeniyle Yapı Kredi Bankası'nca düzenlenen "İş ve İstihsal" konulu resim yarışması Türk sanatında 1930'lu yıllardan sonra egemen olan ve modern simgeleyen geç kübist biçimlendirmelerin yerini soyuta bıraktığını gösteren bir dönüm noktasıdır (Modern ve Ötesi: 1950-2000, 2007, 8).

Herbert Read, Lionello Venturi, Paul Fierens gibi dünyaca ünlü sanat tarihçilerinden oluşan uluslararası jürinin Aliye Berger'in resmini birinci seçmesi soyut sanatın modern adına öne çıkmasına yol açmıştır (Modern ve Ötesi: 1950-2000, 2007, 8).

Ağırlıklı olarak Anadolu insanını geometrik kübist yapıda kompozisyonlar içinde betimleyen Akademi hocalarının ve tanınmış ressamların katıldığı yarışmanın sonucunda Berger'in "İstihsal" adlı dinamik, renkçi ve öznel kompozisyonunun seçilmesi Akademi'nin modern sanat üzerindeki egemenliğinin sarsılması açısından olduğu kadar nesnel kübist resimler karşısında "soyut dışavurumcu" resmin modern sayıldığına da göstergesidir (Modern ve Ötesi: 1950-2000, 2007, 9).

Şekil 1. Aliye Berger, "İstihsal", 1954.

Kaynak: Berger, A. (1995) Güneşin Doğuşu. Maçka Sanat, İstanbul.

Soyut dışavurumcu anlayış böylelikle 1960'lı yılların resimlerinde benimsenmeye başlanır. 1960 sonlarına geldiğimizde artık sanatçılardan farklı eleştiriler ve yorumlar gelmektedir. II. Dünya savaşı sonrası bu anlamda bir dönüm noktasıdır ve Türk Sanatında özgür anlatım ifadeleri görülür.

3. GRAVÜR TEKNİĞİ VE MALZEMESİ

Ferit Edgü, Argos dergisinde "Aliye Berger: Yaşam Çizgileri" yazısında gravür sanatını şöyle tanımlamaktadır:

"Aragon'un bir şiirinde dediği gibi, 'Sevinç acılardan sonra doğar'. Başka bir deyişle, sevinç, bu acılarla çizilmiş, kazılmış metal kalıpların, kağıda aktarılması, basılması ve çoğaltılmasıdır. Buna da gravür sanatı denir" (Edgü, 1991, 82).

Şekil 2. Karl Berger Büyükkada da, 18 x 23 cm. Fotoğraf: Ara Güler

Kaynak: Berger, A. (1980) Aliye Berger Yaşamı / Sanatı / Yapıtları. Edgü, F. (der.) Ada Yayınları, İstanbul.

Sanatçı genellikle, siyah-beyaz gravürler yapmış ve sürekli tekniğini geliştirme gayretinde olmuştur (Berger,

1980, 11). Siyah-beyaz gravürleri tercih etmesini şu şekilde ifade eder: "...Siyah / Beyaz gravürlerimde, bu iki rengin (siyah ve beyazı her zaman olanakları olan birer renk olarak görmüşümdür) ara tonlarında bulduğum ışığı, renkte her zaman bulamadım...". Bu sebeple, sanatçının siyah-beyaz gravürleri renkli gravürlere oranla sayıca fazladır. "Mevleviler, Süngerciler, Çiftetelli, Karagöz, Davulcular" renkli gravürlerindedir. Rengi çizgiye eşdeğer bir kompozisyon olarak kullanır (Sönmez, 1994). Çizgiler gibi renklerde bir sarmal etrafında döner.

Şekil 3. Büyükada'dan, 1949, 10,5x15cm, Fotoğraf: Ara Güler

Kaynak: Berger, A. (1980) Aliye Berger Yaşamı / Sanatı / Yapıtları. Edgü, F. (der.) Ada Yayınları, İstanbul.

Sanatçı gravürlerini sadece kağıt üzerine basmaz. Tülbent, zımpara kağıtları ve kasap kağıtları gibi farklı malzemeler üzerinde de dener. Bu yönüyle sanatçının özgün ve serbest bir anlatım dili yakalama çabasında olduğunu söylemek mümkündür. Basılı malzemeler kullanarak, farklı dokular üzerindeki gravürün etkisini görmeye çalışır.

Şekil 4. Balıkçı, 1960 (?), 14,5x20cm, Fotoğraf: Ara Güler

Kaynak: Berger, A. (1980) Aliye Berger Yaşamı / Sanatı / Yapıtları. Edgü, F. (der.) Ada Yayınları, İstanbul.

Sanatçı, çalışmalarının arkasına kendi kimliğini kurgulamaktadır. Gravürlerinde, kurgulanmış olan kimliğin imgelerine bakarız (Sönmez, 2005, 20). Gravür kazma sürecinde, her zaman hayatında yer etmiş acıları, sevinçleri, anıları ve yaşamından kesitleri ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Küçük-büyük boyutlu gravürler, Berger'in iç dünyasını, yaşamını ve trajikini yansıtmaktadır (Edgü, 1991, 82).

4. SEÇİLMİŞ GRAVÜR ÇALIŞMALARI

Çalışmalarına baktığımız vakit; cosku, heyecan, sevinç ve üzüntü gibi duygularını paylaştığını gördüğümüz sanatçı bu yönüyle lirik bir anlatım diline sahip olup, duygularını ve iç dünyasını gravürlere aktardığı için de

dışavurumcu bir anlatımı açığa çıkarmaktadır. Sanatçı kişiliğini, hikayeler ve söylencelerle desteklemektedir (Sönmez, 2005, 10). Kimi zaman fantastik kimi zaman gerçekçi bir yaklaşımla gravürlerini ortaya koyar.

Ele aldığı temalar;

İlk dönem çalışmaları: Karl Berger, Büyükada, Güncel Yaşam

1951-1954: İç mekanlar ve İçsel Peyzajlar (1951 yılında İstanbul'a geri dönmüştür)

Şekil 5. Boğaz köprüsü yapılıırken, 1974, 65x27 cm, Fotoğraf: Ara Güler

Kaynak: Berger, A. (1980) Aliye Berger Yaşamı / Sanatı / Yapıtları. Edgü, F. (der.) Ada Yayınları, İstanbul.

İç mekanlarda karşılatığımız, oda, mutfak, pencere, sandık odası ve merdivendir. İçsel peyzajlarında ise Büyükada'daki İstatepe, Çamlık ve İskele çalışmalarıyla karşılaşırız. Yine Surdibi, Boğaz köprüsü, Balıkçı, Odun taşıyanlar gibi mekanları kendi üslubuyla resmetmiştir.

Şekil 6. Büyükada'ya Son Vapur, 1949, 16x24 cm, Fotoğraf: Ara Güler

Kaynak: Berger, A. (1980) Aliye Berger Yaşamı / Sanatı / Yapıtları. Edgü, F. (der.) Ada Yayınları, İstanbul.

Şekil 7. Surdibi, 1959 (?), 21x28 cm., Fotoğraf: Ara Güler

Kaynak: Berger, A. (1980) Aliye Berger Yaşamı / Sanatı / Yapıtları. Edgü, F. (der.) Ada Yayınları, İstanbul.

Aliye Berger'in gravürlerinin yaygınlaşmasında Ferit Edgü'nün payı vardır. Edgü, Füreya Koral arşivindeki gravür kalıplarını tekrar bastırır (Sönmez, 2005, 20) ve bu baskılar, gravürlerin tanınmasında önemli rol oynar. Sanatçı bu gravür kalıpların üzerinde deneysel çalışmalar yaptığı için kendine özgü bir anlatım dili oluşturmuştur. Kendi ifadesiyle de; "Öylesine ki, kazıdığım her gravürü, bir baskıdan, öbür baskıya küçük değişikliklerle geçirdim. Birbirinin aynı, belki hiçbir gravürüm yoktur" der (Edgü, 1991, 80).

Şekil 8. Odun Taşyanlar, 1959, 12x16 cm, Fotoğraf: Ara Güler

Kaynak: Berger, A. (1980) Aliye Berger Yaşamı / Sanatı / Yapıtları. Edgü, F. (der.) Ada Yayınları, İstanbul.

Sanatçının bazı gravürlerinde, loş ortam ve solmuş çiçekler görülürken, bazılarında canlı çiçekler, Büyüka-
da'dan manzaralar, deniz kıyısı ve aydınlık bir atmosfer vardır. Yaşamının her dönemini gravürlere yansıtmıştır. Ölüm-yaşam gravürlerinin çoğunda görülür. İstanbul görünümünde bile dramatik, trajik bir hal vardır. Gölge

ve ışık gravürlerinde ölüm-yaşamla ilişkilidir. Gölge, hayatın karanlık; yaşam, aydınlık yönünü gösterir (Edgü, 1991, 82). Gravürlerini oyarken, ruhsal-sinirsel durumu o gravürün ortaya çıkışını etkilemektedir ve dolayısıyla çalışmalarında o anki duygusunu hissetmek mümkündür.

Berger, kendi psikolojik durumunu kompozisyonlarda kullandığı nesnelere yardımıyla bir "gerçeklik" olarak yorumlayıp ona anlam vermektedir (Sönmez, 1994). Sanatçının kompozisyonlarında sıradan, basit gibi görünen nesnelere (şamdan, süpürge, ayna, keman, şemsiye vs.) metaforik bir karakter kazanması, birbirinin tabanını oluşturan bir dizi imgenin ürünü, sonucu olabilmektedir (Sönmez, 1994). Sanatçının çizgileri yalındır ancak kapalı imgelerle dolu olup kişisel dünyasını yansıtmaya yöneliktir.

5. SONUÇ

Bu çalışma'da, gravür alanına sayısız üretilmesiyle katkıda bulunan Aliye Berger'in sanatı ve hayatı bağlamında İstanbul temalı gravürleri anlatım dili yönünden incelenmiştir. Sanatçının, sanatına bütünüyle yön veren hayatına değinilmiş ve hayatı ekseninde gravürleri incelenmiştir. Sanatçı, dışavurumcu ve lirik bir anlatım ortaya koyduğu çalışmalarında anılarından ve deneyimlerinden beslenmiş ve iç dünyasını yansıtmış olup; döneme göre Akademi dışı farklı üslupta çalışmalar ortaya koymuştur. Bu farklılaşma, Türkiye'de modernizm alanında kırılma yaratmıştır.

Giriş bölümünde, sanatla iç içe olan bir aile ortamında büyüyen Aliye Berger'in sanatla olan yakın ilişkisine açıklık getirilmiştir. Sanatçı, her zaman yazarlardan etkilenmiş, yazar olmak istemiştir. Resim ise korktuğu ve mesafeli durduğu bir mevzudur. Sanatçının hayatında zamanla pek çok şey deneyimle birlikte değişmiştir. Karl Berger de bu deneyimlerden biri olarak, sanatçının hayatında önemli bir yer edinmiştir. Müzik eğitimi aldığı Karl Berger'in ölümünden sonra, Aliye Berger hayata tutunmak için sanatla uğraşmaya başlaması bunun göstergesidir. Sanatçı gravürlerine hayatını işlemiştir. Hafızasında kalan anıları, mekanları, Karl Berger'i ve doğayı kendi üslubuyla resmetmiştir.

İkinci bölümde, Aliye Berger'in Türkiye'de modernizme olan etkisinden bahsedilmiştir. Yüzünü batıya dönen Cumhuriyet dönemiyle Türk Sanatı, Batılı anlayışta resim yapmış akademik sanat anlayışı da buna göre şekillenmiştir. Aliye Berger bu nokta da kırılma yaratmıştır ve bu kırılma gravür de değil resimde olmuştur. O döneme hakim olan kübist anlayışın beraberinde getirdiği geometrik ve yapısalcı kompozisyonlar, dönemin akademik sanat anlayışını oluşturmaktadır. Ancak 1954 yılında "İş ve İstihsal" konulu resim yarışmasını, soyut dışavurumcu anlatımıyla Aliye Berger'in kazanması bu anlayışı yıkar ve kübist anlatım yerini soyuta bırakır.

Üçüncü bölümde, sanatçının gravür tekniği ve malzemeleri incelenmiştir. Renkli gravürlerden ziyade siyah-beyaz gravürler yapmayı -ara tonlarında bulduğu ışıktan dolayı- tercih etmiştir. Tülbent, zımpara kağıtları ve kasap kağıtları gibi farklı malzemeler üzerine gravür baskı yapmıştır. Dolayısıyla özgün ve serbest bir anlatım dili yakalamaya çalışmıştır.

Dördüncü bölümde, sanatçının yayınlanmış sınırlı kaynağından dolayı basılı, yazılı ve görsel kaynaklardan ulaşılabildiği kadarıyla İstanbul temalı olan ve tarihi belli olan gravürlerinin anlatım diline yer verilmiştir. Bu kapsamda, bu çalışmada sekiz görsele yer verilmiştir. Her birine lirik ve dışavurumcu anlatım dili hakimdir. Hem fantastik hem de gerçekçi bir yaklaşım görülmektedir. Ölüm-yaşam ve ölüm-yaşamla ilişkili olarak gölge-ışık meseleleri görülür. O anki ruh halini sanatçı gravürü oyarak işler. Dolayısıyla sanatçının her bir gravürü hayatının bir parçası olarak anlam bulur.

Sonuç olarak, sanatçı hayatını sanatla birleştirerek, iç dünyasını soyut dışavurumcu bir anlatımla gün yüzüne çıkarmış ve akademik anlatım diline farklı bir dille çıkış yaparak, Türkiye'de modernizme yeni bir ivme kazandırmıştır. Devamında sanat ortamında özgür anlatım ifadeleri, sanatçılardan farklı eleştiri ve yorumlar yapılmaya başlanmıştır.

6. KAYNAKÇA

_____. (2007) Modern ve Ötesi:1950-2000. İstanbul Bilgi Üniversitesi. İstanbul.

Berger, A. (1980) Aliye Berger Yaşamı / Sanatı / Yapıtları. Edgü, F. (der.) Ada Yayınları, İstanbul.

Berger, A. (1995) Aliye Berger "Gravürler". Sönmez, N. Ekim 1994 tarihli yazısı, Maçka Sanat, İstanbul.

Berger, A. (1995) Gravürler. Maçka Sanat, İstanbul.

Edgü, F. (1991) Yaşam Çizgileri. Argos: Yeryüzü Kültürü Dergisi. Sayı 32, Nisan 1991, ss.76-82.

Göle, N. (1998). "Batı-dışı Modernlik Üzerine Bir İlk Desen". Doğu-Batı Dergisi, 2: 57-64.

Koç, E. (2004) Alyoşa: Aliye Berger Biyografisi. Can Yayınları, İstanbul.

Sönmez, N. (2003) Berger 100 Yaşına Bastı. 24 Aralık 2003. Radikal. İstanbul.

Sönmez, Necmi. (2005) Kurgulanan Kimlik Nasıl Yorumlanmalı?, Virgül, Sayı 83, Nisan 2005, s.20.

Şekil Listesi

Şekil 1. "İstihsal", 1954. Kaynak: Güneşin Doğuşu, Maçka Sanat. Kaynak: Berger, A. (1995) Güneşin Doğuşu. Maçka Sanat, İstanbul.

Şekil 2. Karl Berger Büyükada da, 18 x 23 cm. Fotoğraf: Ara Güler. Kaynak: Berger, A. (1980) Aliye Berger Yaşamı / Sanatı / Yapıtları. Edgü, F. (der.) Ada Yayınları, İstanbul.

Şekil 3. Büyükkada'dan, 1949, 10,5x15cm, Fotoğraf: Ara Güler. Kaynak: Berger, A. (1980) Aliye BergerYaşamı / Sanatı / Yapıtları. Edgü, F. (der.) Ada Yayınları, İstanbul.

Şekil 4. Balıkçı, 1960 (?), 14,5x20cm, Fotoğraf: Ara Güler. Kaynak: Berger, A. (1980) Aliye BergerYaşamı / Sanatı / Yapıtları. Edgü, F. (der.) Ada Yayınları, İstanbul.

Şekil 5. Boğaz köprüsü yapılıırken, 1974, 65x27 cm, Fotoğraf: Ara Güler. Kaynak: Berger, A. (1980) Aliye BergerYaşamı / Sanatı / Yapıtları. Edgü, F. (der.) Ada Yayınları, İstanbul.

Şekil 6. Büyükkada'ya Son Vapur, 1949, 16x24 cm, Fotoğraf: Ara Güler. Kaynak: Berger, A. (1980) Aliye BergerYaşamı / Sanatı / Yapıtları. Edgü, F. (der.) Ada Yayınları, İstanbul.

Şekil 7. Surdibi, 1959 (?), 21x28 cm., Fotoğraf: Ara Güler. Kaynak: Berger, A. (1980) Aliye BergerYaşamı / Sanatı / Yapıtları. Edgü, F. (der.) Ada Yayınları, İstanbul.

Şekil 8. Odun Taşıyanlar, 1959, 12x16 cm, Fotoğraf: Ara Güler. Kaynak: Berger, A. (1980) Aliye BergerYaşamı / Sanatı / Yapıtları. Edgü, F. (der.) Ada Yayınları, İstanbul.

Fun Stories First